

Huand
Hatun
Medresesi –
Kayseri

V/4 (1947), s. 401-418; Ajun Kurter, "Orta Kızılırmak Bölümünde Şeker Pancarı Ziraati ve Kayseri Şeker Fabrikası", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 9, İstanbul 1958, s. 137-141; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'nin Mahalleleri", *Erciyes*, sy. 38, Kayseri 1981, s. 5-9; Metin Tuncel, "Erciyes Üniversitesi'nin Dünü Bugünü", *Yükseköğretim Bülteni*, sy. 1, Ankara 1986, s. 49-53; Mehmet Somuncu, "Erciyes Dağında Turizm ve Spor", *Melikgazi Belediyesi Dergisi*, sy. 6, Kayseri 1992, s. 37; a.mlf., "Kayseri Şehrinin Kuruluşu ve Gelişmesi", *AÜ Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sy. 4, Ankara 1995, s. 127-146; a.mlf., "Kayseri'de Bağcılık", *AÜ DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 11, Ankara 1996, s. 107-133.

METİN TUNCEL

□ MİMARİ. Kayseri, tarihî gelişimi içinde sanat faaliyetlerine sahne olmuş eski bir merkez olarak tanınmaktadır. Çok erken devirlerden itibaren bir iskân merkezi olan şehir çevresinde prehistorik ve protohistorik yerleşimler kadar daha sonraki dönemlerden kalma izlere de rastlanmaktadır. Milâttan sonra I. yüzyılda önemli bir şehir olarak bilinen ve Caesarea Cappadociae adıyla anılan kentte Roma dönemiyle ilgili izlere rastlanamamasının sebeplerinin başında hıristiyan bir yönetici olan İmparator Theodosius (yaklaşık 346-395) tarafından gerçekleştirilen, pagan eserlerin ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetler gelmektedir. Ayrıca şehrin mâruz kaldığı işgal ve saldırıların da erken eserlerin ortadan kalkmasında önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Şehir merkezinde şu anda mevcut bulunan mimari eserlerin hemen hepsi XII ve XIII. yüzyıllardan başlayan bir faaliyeti göstermektedir. Kayseri'de daima bir imar faaliyetinin olduğu bilinmesine rağmen tarihî gelişimin değişik safhaları kadar özellikle son yüzyıl içinde tamir faaliyetlerindeki yetersizlik pek çok eserin yok olmasına sebep olmuştur. Bilhassa dinî yapılar dışında kalan eserler bu durumdan ağır biçimde etkilenmiştir.

Malazgirt zaferinden kısa bir süre sonra Türk hâkimiyetine geçen Kayseri'nin konumu yanında yoğun ticaret ve üretim faaliyetlerine mekân teşkil etmesi, şehrin daima önemini koruması kadar bu öneme bağlı bir imar faaliyetine sahne olmasının da âmilî olmuştur. XII. yüzyıldan itibaren sırasıyla Dânişmendli, Selçuklu, Eretna, Dulkadiroğlu ve Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kayseri'de bu dönemlere ait eserler bulunmaktadır. Genel oluşumu bakımından bir iç kale ve dış kaleden meydana gelen şehirde surlar dışında geçen zaman içinde yerleşme biçimlerinin oluştuğu anlaşılmaktadır. Erken dönem yapılarını içine alan beş kapılı iç kale halen mevcudiyetini korurken Ortaçağ yapılarının yer aldığı dış kaleden geriye bir şey kalmamıştır.

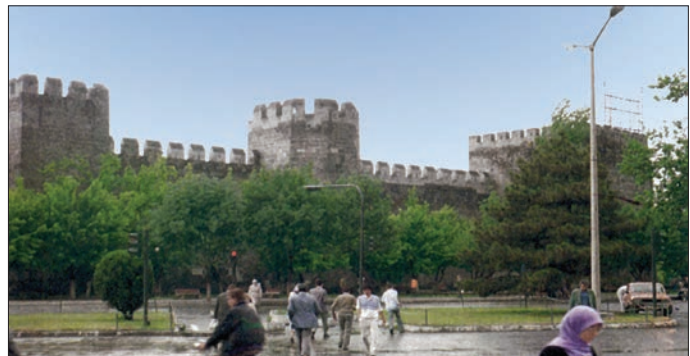
Mevcut eserler itibarıyla Kayseri'de ayakta kalabilmiş erken yapı bir Dânişmendli eseri olan ulucamidir (Sultan Camii, Câmî-i Kebîr). 35 × 50 m. boyutlarındaki cami, 602'de (1205-1206) Yağıbasan oğlu Muzafferüddin Mahmud tarafından Selçuklu Sultanı Keyhusrev b. Kılıcarıslan devrinde imar edildiğine dair bir tamir kitâbesine sahipse de eserin gerçek bânisinin Dânişmendliler'in Kayseri emîri Melik Muhammed Gazi olduğu bilinmektedir. 529 (1135) tarihli olduğu öne sürülen medresesi yok olan cami külliyesin-

den sadece türbe günümüze ulaşmıştır. Mihrap duvarına paralel sekiz nef ve mihrap önünde yer alan mihrap önü kubbesinden oluşan erken bir plan tipindeki binanın orta kısmında bir aydınlık fenerine sahip kubbesi mevcuttur. Diğer bir Dânişmendli eseri olan Kölük Camii de benzer bir plana sahiptir. 607 (1210) tarihli tamir kitâbesi, Yağıbasan oğlu Mahmud kızı Adsız Elti Hatun tarafından tamir ettirildiğini bildirmektedir. Cami adını 736'da (1335) binayı tamir ettiren Kölük Şemseddin'den almaktadır. Batısında yapıya bitişik olarak ele alınan medrese mevcut olup önünde bulunan hamamı günümüze kadar gelmemiştir. Caminin XIII. yüzyıl başına ait taçkapağı ve özellikle çinili mihrabı Selçuklu devri sanatının görkemli örneklerindedir.

Selçuklu devri eseri olan Huand (Hunat) Hatun Camii 635 (1238) tarihli olup Alâeddin Keykubad'ın hanımı Mahperi Hatun tarafından yaptırılmıştır. Mihrap önü kubbesi ve mihrap duvarına paralel neflerden oluşmuş bir plana sahip binanın orta kısmında aydınlık için kare bir açıklık bulunmaktadır. Kayseri'deki Selçuklu camilerinin en büyüğü olan yapı medrese, türbe ve hamamıyla bir külliye teşkil etmektedir. Külliye camii alanı içinde Mahperi Hatun'un türbesi yer almaktadır. Batıda mevcut taçkapağı ve mihrabı Selçuklu taş işçiliğinin güzel örneklerindedir. Minaresi geç tarihlidir.

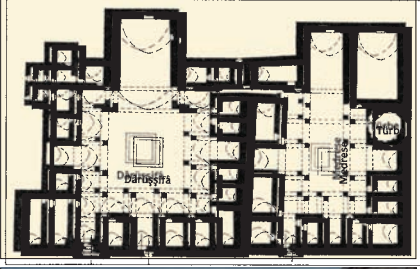
Diğer bir Selçuklu devri eseri olan Hacı Kılıç Camii, 647 (1249) yılında II. Keykâvus'un emriyle Ebû'l-Kâsım b. Ali et-Tûsî tarafından yaptırılmıştır. Mihrap önü kubbesi ve kible duvarına paralel beş neften ibaret bir plan gösteren caminin avlusu medrese olarak düzenlenmiştir. Yapı dışarıdan bir kale görüntüsüne sahip olup minaresi geç tarihlidir.

İlhanlı yönetimiyle ilişkili bir zat olan Hatunoğlu Eşref'in bânisi bulunduğu 670 (1271) tarihli Hatunoğlu Camii ve yi-

Kayseri
İç Kalesi

KAYSERİ

Gevher Nesibe Dârüüşşifâsi ve Tıp Medresesi'nin planı ile Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa tarafından yaptırılan Vezir Hanı

ne XIII. yüzyıl eseri olan Han Camii ile Lâle Camii kesin biçimde tarihlendirilemeyen, fakat eski gelenekle münasebetler gösteren binalardır. Tamirler ve tâdilâtlarla değişikliğe uğramış Şeyh İbrâhim Tennûrî ile ilişkili Şeyh veya Şih Camii (878/1473) küçük bir yapı olup güneyinde yer alan bir türbeye de sahiptir.

Osmanlı devri camileri için en ilgi çekici örnek 994 (1586) tarihli Kurşunlu Camii'dir. Mimar Sinan'a atfedilen cami Hacı Ahmed Paşa tarafından yaptırılmış olup dört köşe pâyesi üzerinde yükselen bir kubbeye sahiptir. Evliya Çelebi bu cami dışında Osman Paşa ve Lala Paşa camilerinden bahsetmekteyse de bunlardan günümüze hiçbir şey kalmamıştır.

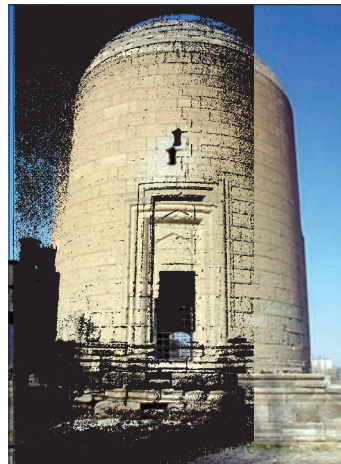
Kayseri'deki mimari eserler arasında medreseler önemli bir yer tutar. En erken örneğin Ulucami yanındaki, Melik Mehmed Dânişmend Gazi'nin inşa ettirdiği yegeni Selçuklu Emîri Muzafferüddin Mahmud tarafından 602'de (1205-1206) onarılan Melik Gazi Medresesi olarak bilinmesine rağmen bu binanın son izleri 1966'da belediye tarafından ortadan kaldırılmıştır. Camilerle ilişkili veya bir bütün halinde külliye teşkil eden medreseler arasında hiç şüphesiz en ünlüsü, I. Gıyâseddin Keyhusrev ve kız kardeşi Gevher Nesibe Hatun tarafından yaptırılan, tıp medresesi ve şifâhâne olarak iki yapıdan müteşekkil külliyesidir. 602 (1205-1206)

tarihli olan yapılar tipik açık avlulu ve dört eyvanlı medrese planına sahiptir. Şifâhâne tarafında kümbet de yer almaktadır. Genel olarak klasik Anadolu Selçuklu medrese planına bağlı olan Kayseri'nin Selçuklu medreseleri arasında önemli eserler mevcuttur. Bunların içinde, Yağbasan'ın torunu Adsız Elti Hatun'un yaptırdığı 609 (1212) tarihli, Kayseri'nin yegâne iki katlı medresesi olan tek eyvanlı Kölük Medresesi, XIII. yüzyıl başlarına tarihlenen Avgunu Medresesi, II. Gıyâseddin Kılıcarslan'ın oğlu Melik Sultan'ın emriyle Ebû Bekir oğlu Hasan'ın inşa ettirdiği Hoca Hasan Medresesi, Vezir Sirâceddin Bedr'in eseri olan 635 (1238) tarihli Sirâceddin Medresesi, 666 (1267-68) tarihli Vezir Sâhib Ata'nın Sâhibiye Medresesi, Alâeddin Keykubad'ın hanımı Huand Hatun'un külliyesi içinde yer alan muhteşem medresesi (1238'den sonra), Keykâvus devri eseri olan, XIII. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen Hacı Kılıç Medresesi gibi yapılar yanında bugün tamamen yok olmuş Ziyâeddin Karaarslan'ın yaptırdığı Ziyâiye Medresesi, III. Gıyâseddin Keyhusrev'in veziri Muînüddin Süleyman Pervâne'nin inşa ettirdiği Pervâne Medresesi önemli yer tutmaktadır.

Eretna devri eseri olan Köşk Medrese, Kayseri'nin güneydoğusundaki Köşk dağı adı verilen tepenin üzerinde yer almaktadır. Emîr Eretna'nın, hanımı Melike Sülî Paşa adına inşa ettirdiği 740 (1339) tarihli kare planlı bina sûfiler için bir hankah olarak yaptırılmış ve daha sonra medrese olarak kullanılmıştır. Binanın içinde kalan türbede Emîr Alâeddin Eretna yatmaktadır. Dulkadiroğlu devri eseri olan Hatuniye Medresesi 835 (1431-32) tarihli olup el-Melikü'n-Nâsır Muhammed tarafından inşa ettirilmişti.

Kayseri'de önemli mezar anıtlarına rastlanmaktadır. 537 (1142) tarihli kare planlı bir yapı olan Dânişmend Melik Gazi Kümbeti, Lala Muslihuddin için yaptırılan sekizgen planlı, 590 (1194) tarihli Lala Kümbeti, külliyesi içinde yer alan 602 (1205-1206) tarihli, sekizgen planlı Gevher Nesibe Kümbeti, 607 (1210) tarihli Alaca Kümbet, 647 (1249) tarihli Mahperi Hatun'a ait Huand Hatun Kümbeti (1238'den sonra), XIII. yüzyıl eseri olan sekizgen planlı Hasbek Kümbeti ve Şah Cihan Hatun'a ait onikigen planlı döner Kümbet ile birlikte XIV. yüzyıla ait Eretna oğlu Ali Câfer'e ait sekizgen kümbet gibi mühim eserlerin yanı sıra Kutluğ Hatun Kümbeti, İzzeddin Emîr Sultan Kümbeti, Erdoğan Kümbeti, Emîr Şahab Kümbeti, Sırçalı Kümbet ve Ulu Hatun Şadgeldi Türbesi dikkat çeken diğer örneklerdir.

Şehirde bulunduğu bilinen Selçuklu Sarayı'ndan geriye hiçbir iz kalmazken şehir dışında olan 622 (1225) tarihli Keykubâdiye Sarayı'nın bazı izlerine rastlanmaktadır. Bedesteni 903 (1497) tarihli olan şehirde mevcut profan mimari eserleri arasında hanlar ve hamamlar önemli bir yer tutar. Hanlar ve kervansarayların hemen hepsi Osmanlı devri eseridir. Bu hanlar arasında Pîrî Mehmed Paşa Hanı şehrin ticarî hayatı için önemli yer tutuyordu. Mevcut hanlar içinde XVII-XVIII. yüzyıllara tarihlenen ve Damad İbrâhim Paşa'nın eseri olan Vezir Hanı ile Pamuk Han akla gelen diğer örneklerdir. Hamamlar arasında Gevher Nesibe Hatun'un yaptırdığı Sultan Hamamı, Huand Hamamı, Kölük Hamamı gibi yapılar aynı adları taşıyan külliyele dahil eserlerdir. Bunların dışında, 752 (1351) tarihli Eretna oğlu Câfer Bey tarafından yaptırılan Câfer Bey Hamamı, 954 (1547) tarihli Hüseyin Bey

Sırçalı Kümbet ve Mihlîm Çeşmesi - Kayseri

Hamamı ve İmâreti, 955 (1548) tarihli Kadı Bedreddin Mahmud'un eseri olan Kadı Hamamı, 957 (1550) tarihli Selâhad-din Hamamı önemli Osmanlı devri eserleri olarak dikkat çekmektedir.

Yirmi iki Selçuklu çeşmesinin tesbit edilebildiği Kayseri'de Osmanlı devri çeşmeleri yanında mevcut olduğu bilinen mevlevîhâneneden hiçbir iz kalmamıştır. Evleri geç tarihli olan Kayseri'deki ev mimarisinin temel yapı malzemesi diğer mimari kolları gibi taştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Edhem [Eldem], *Kayseriye Şehri*, İstanbul 1334; Ahmed Nazif, *Kayseri Tarihi: Mir'at-i Kayseriyye* (s. nşr. Mehmet Palamutoğlu), Kayseri 1987; A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie: Kayseri-Niğde*, Paris 1931, s. 1-100, lv. I-XXX; a.mlf., *Kayseri Türk Anıtları* (trc. Ahmed Akif Tütenk), Ankara 1954; Kâzım Özdoğan, *Kayseri Tarihi-Kültür ve Sanat Eserleri*, Kayseri 1948; Ömer Yörükoğlu, *Kayseri Çeşmeleri*, Kayseri 1987; Mustafa Aksu, *Kayseri'deki Tarihi Vakıf Eserler*, Kayseri 1990; Kemal Göde, *Tarih İçinde Kayseri*, Kayseri 1991; Vacit İmamoğlu, *Geleneksel Kayseri Evleri*, Ankara 1992; a.mlf., *Kayseri Bağ Evleri*, İstanbul 2001; Halit Erkiçletlioğlu, *Kayseri Tarihi*, Kayseri 1993; Ali Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993; İhan Özkeçeci, *Kayseri Cami Mimarisinde Minber Minareler*, Kayseri 1993; a.mlf., *Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri*, Kayseri 1997; Mustafa Denktaş, *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları*, Kayseri 2000; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Zamanımıza Kadar Gelememiş Olan Bazı Mühim Tarihi Binalar", *TTK Bildiriler*, IX (1988), II, 717-728; Besim Darkot, "Kayseri", *İA*, VI, 488-491; R. Jennings, "Kaşariyya", *EP* (İng.), IV, 845.

A. ENGİN BEKSAÇ

KAYSERİ, Abdülmuhsin

(bk. MUHSİN-i KAYSERİ).

KAYSERİ ETNOGRAFYA MÜZESİ

Huand Hatun Medresesi'nde hizmet veren müze.

1900'lerin başında Müze-i Hümayun (İstanbul Arkeoloji Müzeleri) Müdürü Osman Hamdi Bey'in genelgesiyle Kayseri Lisesi'nde önceleri gazeteci Ahmed Nazif Bey'in, Cumhuriyet döneminin başlarında Nuh Mehmed Turan'ın sorumluluğunda toplanan tarihî eserler, 1930'da Huand Hatun Medresesi'ne nakledilerek halkın ziyaretine açıldı. 1969 yılına kadar Kayseri Müzesi Müdürlüğü adı altında hizmet veren müze o yıl iki kısma ayrıldı ve arkeolojik eserler Gültepe'de inşa edilen modern binaya taşınarak medresede yalnız etnografik eserler bırakıldı.

Bir süre kapalı kaldıktan sonra teşhir düzeni tamamlanarak 6 Mart 1983 tarihinde açılışı yapılan Kayseri Etnografya Müzesi'nde altı sekسیون bulunmakta ve sergileme ana eyvan ile yanlarındaki büyük odalarda ve revakların arkasında yer alan on altı odada yapılmaktadır. Girişin sağındaki ilk odada kronolojik sırayla Türk-İslâm dönemlerinin sikkeleri, revaka açılan küçük odalarda Kayseri çevresinden toplanmış çiniler, ateşli ve kesici silâhlar, ahşap malzemeler, bakır ev eşyaları ve el yazması kitaplar, türbeye geçişteki büyük mekânda Kayseri sivil mimari örneklerinden alınmış ahşap parçalar ve bitişiğindeki Ferruha Alaybeyoğlu adına düzenlenmiş odada onun bağışladığı çeşitli eserler, ana eyvan içerisinde bütün donanımıyla sergilenen Akkışla ilçesinden getirilmiş bir toprak ev (bk. ÇADIR), eyvanın sol yanındaki büyük kışık dershanede Kayseri ve çevresinden derlenen halı-kilim örnekleri ve revaka açılan dört odada kadın ve erkek giysileri, takılarıyla süs eşyaları, el dokumaları ve işleme örnekleri teşhir edilmektedir. Sergilenen sikkeler hariç 1500 civarındaki eserin en çok ilgi çeken parçalarının başında, 1969 yılında Huand Hatun Hamamı kazı ve restorasyon çalışmaları sırasında bulunan Selçuklu duvar çinileri gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmet Önder, *The Museums of Turkey*, Ankara 1983, s. 132; Naci Kum, "Kayseri Müzesi ve Taşdığı Değer", *Erciyes: Kayseri Halkevi Dergisi*, 1/5, Kayseri 1938, s. 144-149; Hâlit Doral, "Kayseri Müzesi", *Bilgi*, X/115, İstanbul 1956, s. 29; Hikmet Gürçay, "Kayseri Müzesi", *Önasya*, V/53-54, Ankara 1970, s. 16-17; Hamdi Kodan, "Kayseri Müzeleri", *Kayseri Müzesi Yıllığı*, sy. 1, Kayseri 1987, s. 11-12.

CANDAN ÜLKÜ

KAYSERİ ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

KAYSÜNİZÂDE

(قيسوني زاده)

Bedrüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Küsûnî el-Mısıri (ö. 976/1568)

Hekimbaşı.

Kahire'de Memlûk sultanlarının sarayında hekimlik ve hekimbaşılık yapan tanınmış bir aileye mensuptur. Klasik kaynaklarda aile fertleri hakkında verilen bil-

gilerin yetersiz olması ve aralarında isim benzerlikleri bulunması çağdaş çalışmaların çoğunda hatalı bilgilerin yer almasına yol açmış, ancak Rudolf Sellheim'in yaptığı kapsamlı araştırma ve Rudolf Vesely'in buna katkı mahiyetindeki çalışması (bk. bibl.) sayesinde söz konusu aileyle ilgili tatminkâr bir mâlûmat ortaya konulabilmiştir.

Küsûnî (القوسوني) nisbesi, Şemseddin es-Sehâvî'nin (ö. 902/1497) belirttiğine göre Kahire'deki Kûsûn Camii ile ilgili olup bazan sîn harfiyle Kaysûnî (Kisûnî) şeklinde de söylenmektedir (*ed-Dav'ü'l-lâmi*, XI, 222). Bu cami, el-Melikü'n-Nâsir Muhammed b. Kalavun zamanında emîr-i kebir olan Türk asıllı Seyfeddin Kûsûn tarafından 730 (1330) yılında Bâbüzüveyle dışında yaptırılmıştır (Makrîzî, II, 307-308). Adı geçen hekim ailesi de bu caminin civarında ikamet ettiğinden Kûsûnî nisbesini almıştır. Dolayısıyla bu nisbenin, varlığı bilinmeyen Kahire yakınlarındaki Kûsûn adlı bir köyle (Atâî, s. 196) veya Kosovo ile ilgisi bulunmamaktadır (Sellheim, I, 203). Bazı kaynaklarda sâd harfiyle Kaysûnî şeklinde de kaydedilen nisbenin (Gazzî, I, 95; *Fihristü'l-kütübhâneti'l-Hidviyye*, VI, 27). Kâşûnî ve Karşûnî (Gazzî, I, 82; III, 37) şeklindeki yazılışları yanlıştır. Peçevî de Kaysûnîzâde Bedreddin'in nisbesini Kâşûnî olarak kaydederken bu hekimbaşı ile birlikte Sigetvar'da Kanûnî Sultan Süleyman'ın cenazesinde bulunan Selânikî ve ayrıca Atâî gibi müellifler babasıyla ilişkilendirerek nisbesini Kaysûnîzâde diye zikretmişlerdir. Selânikî'nin *Târih*'inin bir başka nüshasında bu isim İbn Kaysûn (ابن قيسون) şeklinde geçmektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2259, vr. 24^a).

Gerek Sehâvî'nin yaptığı açıklama gerekse diğer kaynaklardan nakledilen bilgiler, Kûsûnî ve Kaysûnî nisbelerinin iki ayrı yerle ilişkili ve bunlarla anılan iki ayrı kişinin söz konusu olduğu şeklindeki değerlendirmelerin (Bayat, s. 32-33) ihtiyatla karşılanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kutbüddin el-Mekkî en-Nehrevâlî'nin İstanbul'a yaptığı seyahat sırasında hekimbaşı Bedreddin el-Kaysûnî'nin kendisini birkaç defa ziyaret ettiğini belirtmesi (Ekrem Kâmil, I/2 [1937], s. 64, 65, 79), bir yerde de ayrı bir tarihte kendisini ziyaret edenler arasında Mısırlı âlim Muhammed b. Muhammed el-Küsûnî'yi zikretmesi (*a.g.e.*, I/2 [1937], s. 75), iki ayrı nisbe ve iki ayrı kişinin söz konusu olduğu hususunda yeterli delil sayılmamalı-